

a všestranný. Zasaňoval tak výstavbu jednoduchej a zloženej vety, ako aj jednotlivé konštrukcie a slovné spojenia. Pevnejšie črty nadobudol aj slovosled.

Naše pozorovania syntaktických zvláštností spisovnej slovenčiny na konci 19. storočia majú, samozrejme, útržkovitý charakter, preto je potrebné pokračovať v tomto štúdiu a zistiť čo najväčšie množstvo zmien rôzneho charakteru, lebo to umožní jasnejšie si predstaviť formovanie dnešnej podoby spisovného jazyka a syntaktická rovina je rovnako dôležitým komponentom ako ostatné. Pritom treba rozšíriť objekt výskumu aj o súčasné katolícke texty, lebo niektoré osobitosti jazyka katolíckych textov z konca 19. storočia sa v nich mohli zachovať ako zvláštnosť súčasného úzu.

LITERATÚRA

LIFANOV, Konstantin: Ustáľovanie fonetického systému spisovnej slovenčiny v 20. storočí. In: Slovenská reč, 2004, roč. 69, č. 5 – 6, s. 283 – 292.

LIFANOV, Konstantin: Deepričastnye i pričastnye formy v slovackom literaturnom jazyke konca XVIII – XX vv. In: Scando-Slavica 2005, tomus 51, s. 13 – 30.

LIPOWSKI, Jarosław: Konvergence a divergence češtiny a slovenštiny v československém státě. In: Slavica Wratislaviensia CXXXII. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005. 200 s.

ORAVEC, Ján – BAJZÍKOVÁ, Eugénia: Súčasný slovenský spisovný jazyk. Syntax. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1982. 269 s.

Konstantin Lifanov

EŠTE RAZ O JAZYKU VÝCHODOSLOVENSKÝCH PUBLIKÁCIÍ V USA

LIFANOV, K: Once More about the Language of Eastern Slovak Publications in the USA. Slovenská reč, 71, 2006, No. 4, pp. 282 – 286. (Bratislava)

This article is a reaction to I. Ripka's paper *Remarks on Language of Slovak Publications in the USA at the End of the 19th Century*. Author of this article defines more precisely some facts concerning East Slovak Publications in the USA and explains his position on the essence of their language.

V tomto príspevku sa pokúsime vysvetliť svoje stanovisko voči jazyku východoslovenských publikácií v USA z konca 19. a zo začiatku 20. storočia, ktoré bolo vyložené v jednom z predošlých čísel Slovenskej reči (Lifanov 2003) a stalo sa predmetom kritického hodnotenia (Ripka 2005). Robíme to, bohužiaľ, s dosť veľkým časovým odstupom, čo má objektívne príčiny.

Najprv by sme sa však chceli zastaviť pri faktoch, ktoré sa nedajú poprieť. Tak napríklad sme uviedli ako dátum založenia Prvého uhorsko-slovenského v nemoci podporujúceho spolku rok 1887 (nie 1883 ako uviedol I. Ripka), vychádzajúc z informácie obsiahnutej v stanovách tohto spolku, ktorých presný pôvodný názov je: *STANOVY Persi Uherszko-SZLOVENSZKEHO v nemoci podporuj. Szpolku JOZEFA ARCIKNEZA V. YONKERS, N.Y. Zalozseni 15 Oktobra 1887.*¹ Úplný text stanov bez akýchkoľvek podstatných zmien bol publikovaný aj na Slovensku P. Hapákom (Hapák 1979), preto sa dá tento údaj ľahko overiť.

V slovakistike je rozšírená mienka, že noviny *Slovák v Amerike* sa najprv začali vydávať maďarským pravopisom a mali názov *Szlovjak v Amerike*. Toto tvrdenie nachádzame dokonca v Paulinyho Dejínach spisovnej slovenčiny (Pauliny 1971, s. 88). Už r. 1970 však K. Čulen poukázal na to, že je to chybný názor a že tieto noviny od začiatku mali názov *Slovák v Amerike* a vychádzali v slovenskom pravopise: „Rovnianek vo svojich Zápiskoch o Slovákú v Amerike napísal: ‚V decembri 1889 založil Anton S. Ambrose Szlovjaka v Amerike...‘ (Str. 167.) Toto tvrdenie treba opraviť, časopis s touto hlavičkou nikdy nevyšiel a Ambrosom založený Slovák od začiatku mal dnešnú hlavičku“ (Čulen 1970, s. 124). Uvádza aj úryvok z prvého úvodníka obsahujúceho programové vyhlásenie časopisu, čo potvrdzuje, že bol písaný slovenským pravopisom:

Ctene a drahé krajaňi!

Vídiac potrebu pre jeden čisto slovenského ducha malý časopis v okolí tejto, prišli sme na tú myšlienku, že prv než by niekomu inemu práca ta padla do ruky, podujali my še ju na sve ramena prevzac.

Calu tu prácu v mene Boha a prosbe pomocach Vašich začíname.

Vydavaňé novin je sice neoveňena, nezaplacena a co vjac medzi krajanmi za malo hodne uznatá práca, pritim všetkým: nepatrujeme čežobu práci na stroveni času poččeli sme se do toho. Dúfajúc, že niekedy aspoň ovoce praci tejto uživac budeme mosc... (Čulen, 1970, s. 122).

Náš výskum v Spojených štátoch plne potvrdil fakty uvedené K. Čulenom. Uvedieme úryvok z novín *Slovák v Amerike* z 10. júla r. 1890, totiž z čísla, v ktorom sa ešte stále používa miešaný jazyk a slovenský (nie maďarský!) pravopis²:

Rakúsko-Uhorsko.

Z Viedne oznamujú, že bulharský knieža Ferdinand prišol dňa 29. júna do tohoto mesta a po krátkym odpočinku nastúpil ďalšiu cestu do Karlových Varoch. Knieža navšćivil tu len svojho brata Filipa a dal še od daskel'a lekároch (doktoroch) prepatrec.

¹ Ponechávame v názve pôvodnú, dosť nezvyčajnú kombináciu malých a veľkých písmen.

² K. Čulen oznamuje, že A. S. Ambrose odišiel z týchto novín asi po roku od ich založenia. Krátko čas po ňom noviny redigoval F. Pucher-Čiernovodský. „Potom prišiel Ján Spevák, vyučený sadzač. Spevák, rodák z Turca, previedol časopis úplne do spisovnej reči slovenskej“ (Čulen 1970, s. 125). Z toho vyplýva, že prechod na spisovnú slovenčinu sa mohol uskutočniť najskôr koncom r. 1890 alebo dokonca začiatkom r. 1891.

Z Pešti dochádza zpráva, že zdravotný stav grófa Kálnokého, ministra zahraničných záležitostí, še dosiaľ nezmenil, je ešte vše chorý a cisár Frant. Jozef že má o neho veľkú starosc... (Slovák v Amerike, ročník 1., 10. júla 1890, 1).

Na rozdiel od *Slováka v Amerike Amerikánsko-Slovenské Noviny* sa skutočne najprv (v rokoch 1886 – 1889) vydávali maďarským pravopisom v miešanom jazyku a ich pôvodný názov bol *Amerikanszko-Szlovenszke Novini*. Začiatkom r. 1889 však nastal podstatný zvrät, keď sa redaktorom týchto novín stal P. V. Rovnianek, lebo začali vychádzať v spisovnom jazyku (Ferienčík 1915, s. 23). Bohužiaľ nemáme momentálne k dispozícii texty z *Amerikánsko-Slovenských Novín* (hoci sme ich svojho času mali v rukách), aby sme priamou citáciou doložili, že skutočne išlo o prechod na spisovnú slovenčinu a nielen o zmenu pravopisu, ale môžeme to doložiť z národného kalendára *Americký Slovák*, ktorý r. 1891 vydala firma P. V. Rovnianek & Co. v nakladateľstve *Amerikánsko-Slovenských Novín* a ktorý zostavil Rovinov (pseudonym P. V. Rovnianka). Uvedieme úryvok z poviedky *Údolie smrti*:

Mesto Johnstown leží v štáte Pennsylvánii, Cambria County, úzkej doline Conemaugh, rozprestiera sa na úpätí hôr Alleghenských, ktoré na oboch stranách pri Johnstowne strmo sa vypínajú, vyše a nižšie Johnstownu tvoria malé pahorky, úbočia. Z dvoch dolín vyvierajú dva nepatrné hôrske potôčky, Conemaugh Creek a Stony Creek zvané, ktoré nižšie Johnstownu vtekajú a tvoria jednu rieku, Conemaugh zvanú. Mesto toto založil roku 1800 osadník Joseph Johns, k pocte ktorého pomenované bolo „Johnstown“ t.j. mesto Johnsa. Pred osudnou potopou bolo stredišťom asi 12 menších-väčších okolitých obcí a dedín, počet obyvateľstva z roka na rok zrástal, tak že pred povodňou bývalo na okolí Johnstownu vyše 30 tisíc obyvateľov, samé mesto Johnstown počítalo na 10 tisíc duší. Pred povodňou bolo jedným z najvýznamnejších bodov medzi Pittsburghom a Philadelphiou, a z roka na rok nabývalo viac a viac obchodného významu (Americký Slovák 1890, s. 51).

Okrem konštatácie, že text obsahuje niektoré od dnešného jazyka odlišné prvky, charakteristické pre spisovnú slovenčinu konca 19. storočia, ide očividne a jednoznačne o spisovnú slovenčinu. Dodatočné komentáre sú podľa nášho názoru zbytočné.

Dosť dlho sme uvažovali o tom, ako pomenúvať tlačé obsahujúce východoslovenské prvky. Nič lepšie sme si nevymysleli ako východoslovenské. O podstate ich jazyka tento názov ešte nič nehovorí, pretože vyšlo najavo, že môže byť rôzna. Ako sme už uviedli v predošlom článku (Lifanov 2003), iba spomínané stanovy sú napísané východoslovenským nárečím, kým jazyk všetkých ostatných preskúmaných tlačí je miešaný. Navrhovaný názov „jazyk publikácií slovenských ‚chlebových‘ emigrantov v USA“ (Ripka 2005, s. 155) sa nám nezdá lepší, lebo sme neštudovali jazyk všetkých slovenských publikácií v USA, len tých, ktoré obsahujú prvky východoslovenského nárečia a ktoré tak tvorili iba zlomok periodík.

Bohužiaľ, vznikla určitá nejasnosť v chápaní výroku, že „základom jazyka preštudovaných slovenskoamerických tlačených textov bola spisovná slovenčina, ktorá sa zámerne upravovala smerom k východoslovenským nárečiam“ (Lifanov 2003,

s. 349). Zdalo sa nám, že z celkového obsahu príspevku je jasné, že ide o to, že tvorcovia textov do nich vedome a pritom nesystémovo vnášali východoslovenské prvky, dokonca vyskytujúce sa v rôznych východoslovenských nárečiach, aby na jednej strane bol jazyk zrozumiteľný východoslovenským prisťahovalcom hneď od začiatku vydávania novín a na druhej strane, aby sa takýmto spôsobom naučili spisovnú slovenčinu. Tento cieľ mal aj uvedený citát z J. Slovenského, ktorý, bohužiaľ, nebol pochopený a navyše v recenznom článku bol uvedený v skrátenej podobe, čo zmenilo jeho zmysel (Ripka 2005, s. 156). A keďže ide o východoslovenské prvky, nevzťahuje sa to na chybné označenia dlhých samohlások vrátane porušenia rytmického zákona, lebo, ako je známe, fonologická dĺžka vo východoslovenskom nárečí chýba. Uviedli sme podobné príklady a pritom podčiarkli, že takéto prípady sú ojedinelé, aby sme ukázali, že chyby v textoch síce sú, ale tvorcovia, prípadne redaktori týchto textov zároveň celkovo spisovnú slovenčinu ovládali dobre.

Úplne súhlasíme s tým, že písmená *š* a *ž* môžu označovať tak mäkké konsonanty *ś* a *ž*, ako aj *š* a *ž*. Nekonkretizovali sme to, pretože to je v danom prípade jedno, keďže sme ich uvádzali ako príklady konkurencie spisovných a východoslovenských prvkov. Okrem toho v tomto prípade možno konkrétnu realizáciu východoslovenských prvkov len predpokladať. Na zistenie základu tohto jazyka tu boli dôležité hyperkorektné tvary niektorých slov. Informácie o tom, že zmena *ś* na *š* a *ž* na *ž* sú mladšie, pre túto problematiku nie sú celkom relevantné, takisto ani výklad vzniku tvarov typu *jahňence*.

Otázka mechanizmu tvorenia textov skúmaných slovenskoamerických tlačí je mimoriadne zložitá práve pre miešaný charakter ich jazyka. Navonok sa to zistiť nedá, vyžaduje si to hlbšiu a netradičnú analýzu. Snažili sme sa nájsť nejaké javy v samotnom jazyku, ktoré by nám prezradili podstatu týchto procesov. V pomerne stručnom článku nie je na to dostatok priestoru, ale podrobnejšie sme týmto javom venovali celú kapitolu v nedávno vyjdenej monografii (Lifanov 2005). Pripomínáme, že to bol prvý pokus v slovakistike. Ak sa nájdú nejaké protiargumety jazykového charakteru, radi ich prijmeme.

Literatúra

Americký Slovák. Pittsburgh, PA, Nákladom Amerikánsko-Slovenských Novín 1890.

ČULEN, Konštantín: Slovenské časopisy v Amerike. Cleveland, Ohio: Prvá slovenská katolícka jednota 1970. 192 s.

FERIENČÍK, J. A.: Slovenské prisťahovalectvo a slovenská spisba v Amerike. In: Sborník Národného Slovenského Spolku. Ročník I. Číslo 2 – 3. Pittsburgh, PA 1915.

HAPÁK, Pavel: K založeniu prvého uhorsko-slovenského v nemoci podporujúceho spolku v Yonkers N. Y. Roku 1887. In: Slováci v zahraničí 4 – 5. Martin: Matica slovenská 1979, s. 72 – 83.

LIFANOV, Konstantin: K otázke podstaty jazyka východoslovenských publikácií z USA konca 19. – začiatku 20. storočia. In: Slovenská reč, 2003, roč. 68, č. 6, s. 340 – 352.

- LIFANOV, Konstantin V.: Jazyk vostočnoslovenských publikácií v SŠA (konec XIX – začalo XX vv.). LINCOM Studies in Slavic Linguistics 25. München: Lincom Europa 2005. 104 s.
- PAULINY, Eugen: Dejiny spisovnej slovenčiny. I. Od začiatkov až po Ľudovíta Štúra. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1971. 136 s.
- RIPKA, Ivor: Poznámky o jazyku slovenskej tlače v USA na konci 19. storočia. In: Slovenská reč, 2005, roč. 70, č. 3, s. 154 – 158.
- Slovák v Amerike. Phoenixville, Pa 1890.